

нані роботи, а у випадку виявлення недоліків робіт негайно про них заявити (у тому числі шляхом мотивованої відмови від підписання акта виконаних робіт) законом покладений саме на замовника.

Отже, замовник на порушення вимог статей 853, 882 ЦК України безпідставно від-

мовився від прийняття робіт, своєчасно не заявивши про їх недоліки (за наявності таких), і отже він не звільняється від обов'язку оплатити роботи, виконані за договором підряду (див. постанову Вищого господарського суду України від 11.05.2012 № 21/5005/14068/2011).

Голова Вищого
господарського суду України

В. Татков

**Про деякі питання практики застосування
господарськими судами законодавства
про відповідальність за порушення грошових зобов'язань
(за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку
Вищим господарським судом України)**

Оглядовий лист Вищого господарського суду України
від 29.04.2013 № 01-06/767/2013

У порядку інформації та для врахування у розгляді справ надсилається огляд вирішених господарськими судами спорів, судові рішення в яких переглянуто в касаційному порядку Вищим господарським судом України.

1. Строк виконання грошового зобов'язання, що впливає з правовідносин купівлі-продажу та поставки, встановлений спеціальною нормою статті 692 ЦК України та не може ставитися в залежність від звернення кредитора до боржника з вимогою в порядку частини другої статті 530 ЦК України.

Особа, якій продавець передав право вимоги до покупця, звернулася до господарського суду з позовом про стягнення 3% річних та інфляційних втрат у зв'язку з простроченням оплати товару, поставленого на підставі видаткових накладних.

Скасовуючи рішення місцевого та постанову апеляційного господарського суду про відмову у задоволенні позовних вимог, Ви-

щий господарський суд України зазначив таке.

Дії сторін (передача продавцем товару покупцю за видатковими накладними, прийняття товару покупцем) свідчать про виникнення між ними правовідносин поставки.

Згідно з частиною другою статті 712 ЦК України до договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін.

Відповідно до частини першої статті 692 ЦК України покупець зобов'язаний оплатити товар після його прийняття або прийняття товаророзпорядчих документів на нього, якщо договором або актами цивільного законодавства не встановлений інший строк оплати товару.

Загальні положення частини другої статті 530 ЦК України не можуть бути застосовані до спірних правовідносин сторін, оскільки термін виконання зобов'язання, що впли-

ває з правовідносин поставки (купівлі-продажу), чітко встановлений зазначеною спеціальною нормою права — покупець зобов'язаний оплатити товар після його прийняття або прийняття товаророзпорядчих документів на нього.

Крім того, відповідно до частини першої статті 222 ГК України учасники господарських відносин, що порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду.

Водночас суди попередніх інстанцій не врахували, що наявність у відповідача зобов'язання щодо проведення платежів за отриманий товар впливає безпосередньо зі змісту частини першої статті 692 ЦК України, а не ставиться в залежність від звернення до нього з окремою вимогою в порядку частини другої статті 530 ЦК України.

Відповідно до частини другої статті 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

За таких обставин факт отримання товару відповідачем і видаткові накладні, надані позивачем на підтвердження своїх вимог, є самостійними підставами для виникнення обов'язку у відповідача здійснити розрахунки за отриманий товар (див. постанову Вищого господарського суду України від 20.09.2012 № 12/5026/556/2012).

2. Недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника не є дією непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин, внаслідок якої боржник може бути звільнений від відповідальності за порушення грошового зобов'язання (стаття 617 ЦК України, частина друга статті 218 ГК України).

Постачальник звернувся з позовом до споживача про стягнення заборгованості, інфляційних втрат, 3% річних, пені та суми штрафу за неналежне виконання умов дого-

вору на постачання теплової енергії у гарячій воді.

Залишаючи без змін постанову апеляційного господарського суду, якою частково задоволено позовні вимоги та, зокрема, стягнуто зі споживача суму пені, інфляційних втрат та 3% річних, Вищий господарський суд України зазначив таке.

Статтею 218 ГК України визначено, що у разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності. Не вважаються такими обставинами, зокрема, порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів.

Та обставина, що мешканці (кінцеві споживачі) сплачують за опалення впродовж року і мають реструктуризацію заборгованості, не впливає на обов'язок відповідача виконувати свої договірні зобов'язання перед позивачем та відповідно не виключають його вини у виникненні заборгованості (див. постанову Вищого господарського суду України від 20.09.2011 № 47/523).

3. Ухилення боржника від одержання на підприємстві зв'язку листа, що містив вимогу про виконання грошового зобов'язання (відмова від його прийняття, нез'явлення на зазначене підприємство після одержання повідомлення про надходження рекомендованого або цінного листа), не дає підстав вважати вимогу не-пред'явленою.

Іпотекодержатель/кредитор звернувся з позовом до іпотекодавця про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Залишаючи без змін постанову апеляційного господарського суду, якою задоволено позовні вимоги, Вищий господарський суд України зазначив таке.

На виконання приписів статті 35 Закону

України «Про іпотеку» позивачем на адресу відповідача (іпотекодавця) та третьої особи (боржника) була направлена вимога про погашення боргу за кредитним договором з пропозицією погасити його в тридцятиденний строк. При цьому банк попередив останніх, що у випадку непогашення боргу буде розпочато процедуру звернення стягнення на предмет іпотеки.

Дана вимога отримана третьою особою (боржником), що підтверджується підписом уповноваженого представника на повідомленні про вручення поштового відправлення.

Від відповідача (іпотекодавця) ця вимога повернулася на адресу позивача з відміткою поштового відділення «за закінченням терміну зберігання».

Таким чином, позивачем у повному обсязі виконано приписи Закону України «Про іпотеку» та умови договору іпотеки, укладеного з відповідачем (іпотекодавцем), щодо порядку звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом направлення вимоги про усунення порушень рекомендованим листом на адресу відповідача, погоджену ним в договорі іпотеки. При цьому неотримання відповідачем зазначеної вимоги обумовлено виключно ігноруванням листа останнім та, відповідно, не може бути доказом порушення позивачем процедури звернення стягнення на предмет іпотеки (див. постанову Вищого господарського суду України від 04.07.2012 № 20/5007/121/11).

4. Одночасне стягнення з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені не суперечить законодавству України.

Виконавець звернувся з позовом до замовника про стягнення інфляційних втрат, 3% річних, пені та штрафу в зв'язку з несвоєчасним здійсненням розрахунків за охоронні послуги.

Переглядаючи справу в касаційному порядку, Вищий господарський суд України зазначив таке.

За порушення у сфері господарювання учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність шля-

хом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених ГК України, іншими законами та договором (частина друга статті 193, частина перша статті 216 та частина перша статті 218 ГК України).

Одним із видів господарських санкцій згідно з частиною другою статті 217 ГК України є штрафні санкції, до яких віднесено штраф та пеню.

Розмір штрафних санкцій відповідно до частини четвертої статті 231 ГК України встановлюється законом, а в разі якщо розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції застосовуються в передбаченому договором розмірі. При цьому розмір санкцій може бути встановлено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання або в певній, визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

Такий вид забезпечення виконання зобов'язання, як пеня та її розмір встановлено частиною третьою статті 549 ЦК України, частиною шостою статті 231 ГК України, статтями 1, 3 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» та частиною шостою статті 232 ГК України.

Право встановити в договорі розмір та порядок нарахування штрафу надано сторонам частиною четвертою статті 231 ГК України.

Можливість одночасного стягнення пені та штрафу за порушення окремих видів господарських зобов'язань передбачено частиною другою статті 231 ГК України.

В інших випадках порушення виконання господарських зобов'язань чинне законодавство не встановлює для учасників господарських відносин обмежень можливості передбачати в договорі одночасне стягнення пені та штрафу, що узгоджується із свободою договору, встановленою статтею 627 ЦК України, відповідно до якої сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням ви-

мог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Таким чином, чинне законодавство допускає можливість одночасного стягнення з учасника господарських відносин, що порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені, які не є окремими та самостійними видами юридичної відповідальності (див. постанову Верховного Суду України від 27.04.2012 та постанову Вищого господарського суду України від 12.06.2012 у справі № 06/5026/1052/2011).

Зазначену правову позицію наведено також у постановках Верховного Суду України від 30.05.2011 № 42/252, від 09.04.2012 № 20/246-08.

5. За прострочення платежу за договором може бути стягнуто пеню, сума якої не може перевищувати встановлений законом граничний розмір, тобто пеню, обчислену на підставі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня.

Підрядник звернувся з позовом до замовника про стягнення пені, інфляційних втрат та відсотків річних.

Залишаючи без змін рішення господарських судів першої та апеляційної інстанцій про задоволення позовних вимог у частині інфляційних втрат та відсотків річних та змінюючи зазначені рішення в частині суми стягнення пені, Вищий господарський суд України зазначив таке.

Відповідно до статті 611 ЦК України одним із наслідків порушення зобов'язання є сплата неустойки.

Положеннями статті 216, частини першої статті 218 ГК України також визначено, що підставою господарсько-правової відповідальності у вигляді застосування господарських санкцій є вчинене учасником господарських відносин правопорушення у сфері господарювання. Одним з видів господарських санкцій згідно з частиною другою статті 217 ГК України є штрафні санкції, до яких віднесені штраф і пеня (частина перша статті 230 ГК України).

Умовами договору встановлена відпо-

відальність у вигляді пені за порушення зобов'язання в частині оплати виконаних робіт у розмірі 1% від суми заборгованості за кожний день прострочення.

Проте розмір пені має бути обрахований з урахуванням обмеження розміру пені подвійною обліковою ставкою Національного банку України згідно із Законом України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», незважаючи на встановлений у договорі спосіб обчислення пені (див. постанову Верховного Суду України від 24.10.2011 та постанову Вищого господарського суду України від 07.12.2011 у справі № 25/187).

6. Розмір пені за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги визначено Законом України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій», що виключає застосування до даних правовідносин приписів Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань».

Постачальник звернувся з позовом до споживача теплової енергії про стягнення основного боргу, пені, 3% річних та інфляційних втрат.

Рішенням господарського суду першої інстанції позов задоволено.

Висновок господарського суду апеляційної інстанції про скасування судового рішення у справі та прийняття нового судового рішення в частині відмови у стягненні пені у розмірі, зазначеному позивачем, мотивовано тим, що місцевим господарським судом не враховано припису Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» стосовно обмеження розміру пені, яка підлягає стягненню, і такий розмір не може перевищувати розміру подвійної облікової ставки Національного Банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня.

Скасовуючи частково постанову господарського суду апеляційної інстанції та залишаючи в силі рішення місцевого господар-

ського суду, Вищий господарський суд України зазначив таке.

Відповідно до статті 611 ЦК України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема, сплата неустойки.

Умовами договору передбачено нарахування пені у розмірі 1,0% за кожен день прострочення платежу, але не більше 100% боргу згідно з приписами Закону України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги».

Частиною третьою статті 1 Закону України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій» передбачено, що суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують нежилі будинки і приміщення, належні їм на праві власності або орендовані ними на підставі договору, для провадження цієї діяльності за несвоєчасні розрахунки за спожиті комунальні послуги сплачують пеню в розмірі одного відсотка від суми простроченого платежу за кожний день прострочення, якщо інший розмір пені не встановлено угодою сторін, але не більше 100 відсотків загальної суми боргу.

Оскільки Законом України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій» встановлено відповідальність за несвоєчасне внесення плати за надані комунальні послуги, то нарахування пені має відбуватися відповідно саме до положень названого Закону, а приписи Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» до таких правовідносин не застосовуються (див. постанову Вищого господарського суду України від 22.11.2012 № 18/1190/12).

7. За наявності підстав, передбачених частиною третьою статті 551 ЦК України, частиною першою статті 233 ГК України, розмір пені, яка підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, може

бути зменшений за рішенням господарського суду.

Постачальник звернувся з позовом до покупця про стягнення суми основного боргу, пені, інфляційних нарахувань та 3% річних.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позовні вимоги задоволено частково (зі зменшенням розміру пені). Залишаючи постанову апеляційного господарського суду без змін, Вищий господарський суд України зазначив таке.

Положеннями частини першої статті 233 ГК України передбачено, що у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно зі збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу.

Встановивши причини невиконання відповідачем грошового зобов'язання, а саме надавши належну оцінку тій обставині, що споживачем теплової енергії, яку виробляє відповідач, є переважно населення, а також збитковість господарської діяльності відповідача у зв'язку з наявністю значної заборгованості споживачів за поставлену енергію, суди дійшли обґрунтованих висновків про наявність підстав для зменшення розміру пені на підставі статті 233 ГК України та пункту 3 статті 83 ГПК України (див. постанову Вищого господарського суду України від 19.12.2012 № 5023/3165/12).

8. Застосування пені не виключає одночасного нарахування процентів за користування чужими грошовими коштами (стаття 536 ЦК України), у тому числі процентів на прострочену суму оплати товару, проданого в кредит (частина п'ята статті 694 названого Кодексу), оскільки стягнення відповідних процентів не є ні видом забезпечення виконання зобов'язань, ані штрафною санкцією.

Продавець (кредитор) звернувся з позовом до покупця та поручителя про стягнення солідарно основної заборгованості за товар-

ним кредитом, відсотків за користування товарним кредитом та пені.

Залишаючи без змін рішення господарських судів першої та апеляційної інстанцій про задоволення позовних вимог, Вищий господарський суд України зазначив таке.

В укладеному сторонами договорі купівлі-продажу передбачено сплату пені у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України у випадку порушення термінів оплати, обумовлених у специфікаціях до договору.

Згідно з частиною п'ятою статті 694 ЦК України якщо покупець прострочив оплату товару, на прострочену суму нараховуються проценти відповідно до статті 536 цього Кодексу від дня, коли товар мав бути оплачений, до дня його фактичної оплати.

Відповідно до статті 536 ЦК України за користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором; розмір процентів за користування чужими грошовими коштами встановлюється договором, законом або іншим актом цивільного законодавства.

Договором купівлі-продажу встановлено, що у разі несвоєчасного погашення заборгованості за товарним кредитом згідно з умовами оплати з дати виникнення простроченої заборгованості на суму даної заборгованості нараховуються проценти за користування товарним кредитом із розрахунку 0,15% за кожний день прострочення оплати. У разі несвоєчасного погашення заборгованості за товарним кредитом згідно з умовами оплати через 10 календарних днів з дати виникнення простроченої заборгованості на суму заборгованості нараховуються проценти за користування товарним кредитом з розрахунку 1% за кожний день прострочення оплати.

Таким чином, пеню необхідно відрізняти від процентів за користування чужими коштами, що є платою саме за користування ними, а не санкцією за невиконання чи ненадлежащее виконання зобов'язання. Передбачені договором проценти не є неустойкою (штрафом, пенею), а є саме процентами за користування товарним кредитом відповідно до

частини п'ятої статті 694 ЦК України та стягуються незалежно від наявності вини боржника. Зазначені проценти за своєю правовою природою є боргом, тому зменшення їх розміру неможливе (див. постанову Вищого господарського суду України від 25.09.2012 № 32/5005/3471/2012).

9. Наявність судового рішення про задоволення вимог кредитора, яке не виконано боржником, не припиняє зобов'язальних правовідносин сторін договору, не звільняє боржника від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання та не позбавляє кредитора права на отримання сум, передбачених частиною другою статті 625 ЦК України.

Оскільки мало місце несвоєчасне виконання відповідачем грошових зобов'язань, встановлене рішенням господарського суду, позивач з посиланням на приписи статті 625 ЦК України звернувся з позовом до суду про стягнення з відповідача інфляційних втрат та 3% річних.

Залишаючи без змін рішення господарських судів першої та апеляційної інстанцій про задоволення позовних вимог, Вищий господарський суд України зазначив таке.

Частиною другою статті 625 ЦК України визначено, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми.

За змістом статей 598—609 ЦК України рішення суду про стягнення боргу не є підставою для припинення грошового зобов'язання.

Таким чином, наявність судового рішення про задоволення вимог кредитора, яке не виконано боржником, не припиняє зобов'язальних правовідносин сторін договору, не звільняє боржника від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання та не позбавляє кредитора права на отримання сум, передбачених частиною другою статті 625 ЦК України. Право кредитора вимагати сплату боргу з урахуванням індексу ін-

фляції та процентів річних є способом захисту його майнового права та інтересу, суть яких полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації (плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредитору (див. постанову Вищого господарського суду України від 01.11.2012 № 5011-32/5219-2012).

Зазначену правову позицію наведено також у постановках Верховного Суду України від 20.12.2010 № 10/25, від 04.07.2011 № 13/210/10, від 12.09.2011 № 6/433-42/183, від 14.11.2011 № 12/207, від 23.01.2012 № 37/64.

10. Вираження у договорі грошових зобов'язань в іноземній валюті не суперечить чинному законодавству, однак унеможливорює урахування розрахованого Державним комітетом статистики України індексу інфляції для обґрунтування вимог, пов'язаних із знеціненням валюти боргу.

Товариство з іноземними інвестиціями звернулося до господарського суду з позовом до підприємства про стягнення основного боргу, інфляційних втрат та 3% річних.

За результатами перегляду судових рішень у справі Вищий господарський суд України зазначив, що суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про відмову у задоволенні вимоги про стягнення інфляційних втрат, виходячи з такого.

Умовами договору поставки, укладеного товариством з іноземними інвестиціями та підприємством, передбачено розрахунки у доларах США.

Статтею 625 ЦК України встановлено зобов'язання боржника на вимогу кредитора сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час простро-

чення за умови, що боржник прострочив виконання грошового зобов'язання.

Стаття 627 цього ж Кодексу визначає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

За приписами статті 524 ЦК України зобов'язання має бути виражене у грошовій одиниці України — гривні. Сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті.

Згідно з частинами першою, другою статті 533 ЦК України грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях. Якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом. Зазначена норма кореспондується з положеннями частини другої статті 198 ГК України.

Таким чином, вираження у договорі грошових зобов'язань в іноземній валюті не суперечить чинному законодавству, однак унеможливорює урахування розрахованого Державним комітетом статистики України індексу інфляції для обґрунтування вимог, пов'язаних із знеціненням валюти боргу, оскільки офіційний індекс інфляції, що розраховується Державним комітетом статистики України, визначає рівень знецінення національної грошової одиниці України, тобто зменшення купівельної спроможності гривні, а не іноземної валюти (див. постанову Вищого господарського суду України від 31.01.2012 у справі № 18/113-53/81).

Голова Вищого
господарського суду України

В. Татков